

Laurențiu Vlad, *Studenți români la Universitatea Liberă din Bruxelles*, Iași, Institutul European, 2014, 240 p.

Laurențiu Vlad s-a făcut cunoscut cititorilor mai cu seamă prin volumele, nu puține, dedicate expozițiilor universale: *Propagandă și identitate. România la expozițiile universale belgiene, 1897-1935*, București, Editura Cris, 2001; *Imagini ale identității naționale. România și expozițiile universale de la Paris, 1867-1937*, București, Editura Meridiane, 2001, și ediția a doua revăzută și adăugită, Iași, Editura Institutul European, 2007; *Pe urmele „Belgiei Orientului”. România la expozițiile universale sau internaționale de la Anvers, Bruxelles, Liège și Gand, 1894-1935*, București, Editura Nemira, 2004; *Images de l'identité nationale. La Roumanie aux expositions universelles et internationales de Paris (1867-1937)*, Paris, L'Harmattan, 2016. Dincolo însă de această temă dominantă, el este unul dintre puținii cercetători competenți ai fenomenului studiilor în străinătate, concentrându-și eforturile asupra spațiului universitar belgian.

Anchetele sale în domeniul fascinant al călătoriilor de studii au fost publicate în ultimul deceniu, în diverse reviste academice ori în volume coordonate de el sau de terți. Ne referim la texte precum *Români la Universitatea Liberă din Bruxelles. Titularii unui doctorat în științe politice și administrative (1885-1898)*, *Români la Universitatea Liberă din Bruxelles. Titularii unui doctorat în drept, 1884-1913*, *Studenți români la universitățile din Gand și Liège (1918-1926)*. *Date statistice dintr-un document mai puțin cunoscut, Români la studii în Belgia. Titularii unui doctorat la Universitatea Liberă din Bruxelles (1863-1914)*, și, în fine, *Studenți români ai Școlii Politehnice de la Universitatea Liberă din Bruxelles (1875-1903/1904)*, toate fiind disponibile și în limba franceză, pentru cititorii din străinătate.

Fără îndoială că orice anchetă asupra tinerilor români la studii în Bruxelles nu putea decât să plece de la textul de referință al lui Constantin C. Angelescu, *Studenții români în străinătate. Universitatea din Bruxelles*, publicat în 1943. Laurențiu Vlad s-a folosit de toate sugestiile aflate acolo și a dus mai departe cercetarea, confirmând sau infirmând datele lui Angelescu; a fost limitat doar de sursele care i-au fost disponibile. Ceea ce a declanșat curiozitatea autorului și intenția de a cerceta domeniul a fost, o declară chiar el în *Cuvânt de introducere*, stereotipul diplomelor din Bruxelles conferite studioșilor români, diplome pe care apărea scris „bon pour l'Orient”, stereotip la care se referea și un articol gazetăresc de la 1904, invocat aici. De altfel, Laurențiu Vlad

insistă în mai multe rânduri asupra diferențelor între doctoratul legal (care dădea și dreptul de profesare) și cel științific (rezervat mai ales studenților străini, destul de numeroși la Bruxelles).

Dincolo de *Cuvântul de introducere*, unde autorul prezintă preistoria acestei cercetări, sursele utilizate și structura lucrării, își explică intențiile, cartea cuprinde patru capitole relativ egale ca dimensiuni. Le vom aminti în rândurile de mai jos. Totuși, pentru că cercetarea a început prin subiecte mai mici și autonome, se resimte o oarecare lipsă de coeziune între capitole sau între subcapitole. Autorul reușește, însă, cu pricepere să depășească acest obstacol și să ofere lectorilor săi ocazia unei lecturi utile și plăcute.

În mod cert, și autorul este primul conștient de acest lucru, cercetarea asupra vieții studenților români la Bruxelles nu este dusă până la capăt, dar, dacă o va putea face cineva în viitorul apropiat, acela va fi, probabil, tot Laurențiu Vlad, pe măsură ce alte surse, mai variate, vor deveni disponibile. Altminteri, volumul se dorește și o invitație, adresată celor mai tineri, de a duce mai departe tema abordată aici de către autor.

În primul capitol, *Universitatea Liberă din Bruxelles în prima sută de ani de existență*, autorul ne prezintă sintetic existența Universității Libere, insistând asupra administrației, statutului, structurii, și oferind chiar câteva date statistice cu privire la profesori și studenți. Cum se știe, Universitatea Liberă a fost înființată la 1834, ca o reacție la refundarea Universității Catolice de la Louvain. Spiritul liberal fondator a exclus teologia ca direcție de studii, așa că cele patru facultăți ale noii construcții aveau să fie Drept, Filozofie și Litere, Științe, Medicină, structură pe care o vom întâlni și la Universitatea din Paris în vremea lui Napoleon al III-lea și chiar în cazul universităților românești după 1864. În 1894, din Universitatea Liberă s-a dezlipit o dizidență, formând Universitatea Nouă, care a revenit la instituția mamă abia la 1919.

Al doilea capitol, *Românii titulari ai unui doctorat la Universitatea Liberă din Bruxelles (1863-1914)*, reprezintă o incursiune în lumea datelor statistice, acestea fiind aranjate pe specializări, dar fără a respecta aceeași cronologie, probabil din pricina compoziției surselor: doctorii în drept, în științe administrativ-politice, în filozofie și litere, în medicină și în științe. Firește, pentru a întregi tabloul, autorul ne oferă și câteva informații biografice referitoare la foștii doctori de la Bruxelles.

Capitolul următor, *Miscellanea. Universitatea Liberă și Universitatea Nouă: absolvenți, diplome, asociații, stipendii pentru studii*, este dedicat absolvenților Școlii Politehnice de la Universitatea Liberă și de la Universitatea Nouă, dar și procedurilor de validare (în țară) a diplomelor

de doctor (medic) și inginer. La fel, autorul ne introduce în subiectul organizării studenților români de la Bruxelles în asociații, sugerând direcții de cercetare viitoare celor interesați de subiect.

Ultimul capitol, intitulat *Fragmentarium epistolar. Câteva istorii ale unor studenți români la Universitatea Liberă și la Universitatea Nouă din Bruxelles*, este construit într-un mod ceva mai neobișnuit, dar nu lipsit de interes și, oricum, plăcut lecturii. Laurențiu Vlad își plimbă cititorii prin viața unor studenți de altădată de la Bruxelles, povestind cu reală pricepere, interpretând faptele, oferind fragmente relevante din corespondența personajelor de la cumpăna secolelor XIX-XX, reprezentative în acest demers.

Firește, volumul mai are în alcătuirea sa și un capitol de concluzii, o foarte utilă bibliografie, un rezumat în limba franceză, un indice, dar și o scurtă secțiune de ilustrații în care apar portretele unora dintre foștii studenți de la Bruxelles sau documentele lor de călătorie.

Autorul a purces la alcătuirea prezentului volum cu intenția clară, așa cum reiese și din concluziile sale, a construirii, pentru publicul românesc de azi, a unei imagini cât mai apropiate de adevăr asupra realităților mediului universitar bruxellez. De aceea a și insistat asupra defecțiunii Universității Libere și apariției Universității Noi. Datele statistice prezentate și analizate de autor sunt în măsură să completeze tabloul și să ne ofere și o idee asupra importanței acestei filiere de studii pentru elita românească. Altminteri, nu trebuie ignorat nici faptul că românii erau cei mai numeroși străini care obțineau titlul de doctor, indiferent de specializare, la Bruxelles, realitate care merită o cercetare distinctă.

Toate acestea ne fac să recomandăm cartea lui Laurențiu Vlad ca una utilă cercetătorilor interesați de tema călătoriilor de studii, de formarea intelectualității românești la universități de prestigiu din afara țării, de experiențele de zi cu zi ale foștilor studenți și de implicarea lor în ceea ce discursul public de până la cumpăna secolelor XIX-XX numea „propășirea patriei”.

Leonidas Rados

Mircea Dan Bob, *Jurnal de călătorie al tânărului universitar*, București, Editura Universul Juridic, 2016, 230 p.

În literatura dedicată fenomenului academic românesc din secolele XIX-XXI, memorialistica reprezintă cel mai interesant și provocator domeniu, dar, în același timp, și cel mai restrâns. Puțini sunt cei care au avut atât curajul, cât și talentul necesar pentru a descrie toate subtilitățile și contrastele care alcătuiesc dintotdeauna lumea și viața universitară/a universitarilor. Un astfel de autor a fost Sextil Pușcariu, decan al Facultății de Litere din Cernăuți înainte de 1918, iar după Primul Război Mondial rector și profesor al Universității românești din Cluj. Deși nu a reușit să alcătuiască un volum special dedicat experiențelor din mediul universitar, în *Memoriile* sale (publicate postum în 1978, sub îngrijirea atentă a fiicei lui, Magdalena Vulpe, și a istoricului Ion Bulei) se regăsesc numeroase fragmente care ilustrează atmosfera academică interbelică și mai ales munca depusă pentru organizarea universității clujene. Alături de profesorul Pușcariu, printre memorialiștii de seamă ai universităților din România se cuvine să îi menționăm pe prolificul Onisifor Ghibu (cu *Pagini de jurnal, Amintirile unui pedagog militant* sau *Oamenii pe care i-am cunoscut* sau pe Nicolae Mărgineanu (cu *Amfiteatre și închisori*, și ea o carte publicată postum, în 1991).

Profesorul Mircea Dan Bob, titular al cursurilor de Drept roman, Drept civil și Drept succesoral la Facultatea de Drept a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, se înscrie cu lucrarea sa în această serie de personalități ce dezvăluie o parte din secretele și cutumele universității în sensul ei instituțional cel mai larg. Demersul autorului este unul pe deplin asumat și, deopotrivă, provocator pentru sine și pentru cititor. Să explicăm: *Jurnal de călătorie al tânărului universitar* reprezintă, înainte de orice, o evocare a lumii academice din contemporaneitate. Această carte este, după cum ne mărturisește însuși Mircea Dan Bob, nu atât un model clasic de jurnal, adică de însemnări zilnice, extrem de personale, cât mai ales un bilanț de etapă în cariera profesională a autorului: „În pofida titulaturii de *Jurnal*, cine îl citește nu va găsi vreo relatare cu grad ridicat de intimitate. Rândurile de față nu se încadrează nici în categoria «călătorii pe meridiane», chiar dacă un proverb francez spune «Les voyages forment la jeunesse» [Călătoriile îi formează pe tineri]. Va fi vorba de deplasări care m-au ajutat să cunosc lumea universitară, să deprind codul nescris al mediului academic internațional și mi-au dat ocazia să văd modele în domeniu. [...] Sunt acum mai aproape de partea de maturitate profesională decât de începutul carierei, și cred că este bine

să afle și alți novici care urcă treptele carierei universitare prin ce am trecut. Personal, mi-ar fi plăcut să aflu la douăzeci și un pic de ani o astfel de carte, în care cineva să-mi împărtășească din experiența drumului pe care l-a străbătut” (p. 12).

Cartea profesorului Bob este, așadar, un ghid, un manual de orientare prin meandrele universității. Găsim în paginile sale multe explicații pentru regulile nescrise și cutumele acestui univers, dar și numeroase sfaturi practice pentru a progresa în lumea academică.

Călătoriile descrise de autor acoperă peste un deceniu, mai precis anii 1999-2012, purtându-ne pe mai multe continente (Europa, America de Nord și cea de Sud), dar și în instituții de diferite tipuri și orientări științifico-politice, ca de exemplu Universitatea din Novi Sad (azi în Serbia, anterior în Iugoslavia), Universitățile din Bălți (Republica Moldova), ori din Cernăuți (Ucraina) sau Universitatea Externado din Bogotá (Columbia). Remarcăm, de asemenea, existența unor locuri, ca de exemplu Frankfurt am Main și Paris, unde profesorul Bob face repetate sejururi. Cele două orașe pot fi considerate, așadar, drept „punctele cheie” ale cărții, fiind, în același timp, și cele mai importante repere din cariera autorului.

În cadrul fiecăreia din variatele sale călătorii, Mircea Dan Bob înfățișează succint atmosfera și atracțiile turistice, creionează portretele unor juriști de prim rang din întreaga lume, dar mai ales relatează cu umor fin și cu simț al nuanței interacțiunile care au loc la conferințe și colocvii. Frecvent, aceste episoade dau naștere unor reflecții importante, care pot fi grupate în două categorii.

Pe de o parte, autorul ne împărtășește, generos și franc, lecțiile pe care le-a învățat treptat – de la importanța cunoașterii obligatorii a cel puțin trei limbi de mare circulație (engleză, franceză, germană) pentru a putea intra în elita lumii universitare mondiale, la felul în care trebuie să fie realizată o comunicare de succes: „discursul trebuie decantat problematic, în funcție de tema generală în dezbatere; detaliile trebuie lăsate pentru momentul ulterior, cel al discuțiilor pe baza întrebărilor și comentariilor venite din sală” (p. 69) sau la cum să îți construiești o rețea de contacte profesionale cât mai eficientă: „[...] un cercetător universitar începător trebuie să se preocupe să țină cât mai aproape cu personalitățile domeniului său. Tendința naturală este de a sta mai degrabă cu cei din generația ta; or, ai prea puțin de învățat de la aceștia din punct de vedere profesional. Poți progresa numai furând meserie de la cei mai buni dintre cei cu vechime [...]” (p. 75). Sunt mici, dar esențiale secrete care se pot

aplica nu doar în domeniul Dreptului, ci în munca depusă de orice intelectual și, în special, de orice persoană implicată în mediul academic.

Pe de altă parte, acest parcurs internațional îl îndreaptă inevitabil pe profesorul Bob la analize privind situația universităților și a cercetării din România, iar constatările sale sunt unele amare: „Problemele noastre nu sunt cunoscute din cauza cvasiinexistenței publicațiilor noastre de specialitate în volumele și revistele internaționale. De la mijlocul secolului XX și până astăzi, juriștii români sunt o *rara avis* în dezbaterile științifice internaționale. În toate țările fostului lagăr socialist există un număr consistent de profesori universitari de Drept. Îmi este penibil să constat că România se remarcă dintre toate prin rezonanța strict națională (uneori chiar strict regională sau numai locală) a majorității covârșitoare a acestora. [...] Situația este consecința deceniilor de autosinucidere științifică prin promovarea pe criterii politice în posturile universitare și prin neglijența față de esențiala racordare la documentarea științifică internațională” (p. 92-93). Un alt exemplu de aceeași factură, pornind de la prezența (sau absența) diferitelor națiuni în campusul Cité Internationale Universitaire de Paris (CIUP): „[...] cambodgienii, libanezii, tunisienii, marocanii, iranienii și alții au priceput semnificația gestului cultural. La noi, atunci, ca și acum, nu se înțelege că nu te poți ridica economic și nu ajungi să contezi politic dacă nu investești în tot ceea ce privește educația și cercetarea” (p. 152).

În opinia noastră, aceste observații ale autorului rămân perfect aplicabile nu doar la Drept, ci și în numeroase alte domenii științifice din România, ceea ce ar trebui să reprezinte un serios semnal de alarmă pentru viitor.

Volumul lui Mircea Dan Bob se mai remarcă, de asemenea, și prin informațiile pe care le pune la dispoziția celor interesați de istoria universităților românești, dar și de istoria dreptului ca disciplină în România. Din loc în loc, în paginile *Jurnalului*... găsim mărturii care arată cum a evoluat sau involuat, după caz, mediul academic românesc în secolul XX. Iată un asemenea episod: „[...] profesorul Tudor Drăganu mi-a relatat la un moment dat cum situația fusese normală (în sensul bun) și la noi până în 1948. Facultatea de Drept din Cluj ocupa atunci întreg primul etaj al actualei clădiri centrale a Universității de pe strada Mihail Kogălniceanu, având săli amenajate pe seminare: de drept civil, de drept comercial, de drept penal, etc. Acestea erau de fapt biblioteci având studenți drept custode, în care achizițiile pe specialități se făceau în mare parte din sumele achitate pentru prezentarea la examen de toți studenții. Profesorul Drăganu povestea că, în 1948, conducerea de partid a decis că dreptul

este o știință reacționară, un instrument al exploatării omului de către om, condamnată la dispariție pe măsura edificării socialismului. Ca urmare, facultatea noastră a fost evacuată și a intrat într-o bejenie din care nici acum nu este foarte clar ieșită: ea se află și azi într-o clădire construită cu scop de cămin studentesc și își ține cursurile în săli proiectate inițial pentru cantina, sala de lectură și clubul căminului” (p. 17).

Tot referitor la viața universitară autohtonă înregistrăm, însă, și un mic regret, și anume acela că în carte există prea puține referiri la figuri de profesori și savanți români. Prin contrast, caracterizările făcute unor specialiști străini de prim rang abundă, așa după cum am menționat deja. Desigur, acest dezechilibru se explică prin alegerea deliberată făcută de Mircea Dan Bob atunci când și-a redactat jurnalul de călătorie, el privind cu precădere către Occident (fie el european ori american) – un Occident unde a căutat (și a găsit) modele profesionale și umane. Cititorii avizați vor putea să își răspundă individual la întrebarea pe care o ridică în mod inevitabil acest volum, o întrebare de tip maiorescian, anume dacă există și în România modele similare și care sunt ele, atât în Drept, cât și în Chimie, Literatură ori alte ramuri ale științei și culturii?

Scrisă într-un stil clar, plăcut și accesibil, cartea de memorialistică universitară a profesorului Bob se poate înscrie printre referințele genului. Lucrarea merită parcursă de cât mai mulți membri ai lumii academice românești, și mai ales de cât mai mulți studenți și doctoranzi, „boboci” care bat la porțile afirmării științifice. De aceea, vom încheia această scurtă prezentare bibliografică dând din nou cuvântul autorului, care concluzionează convingător: „[...] gesturile de cultură dezinteresate trebuie să facă parte din aria de preocupări ale unui universitar începător. Simplul fapt că ai perceput valoarea unei lucrări înseamnă că ai citit-o, ceea ce nu se poate să nu te facă să progresezi în formarea ta. De asemenea, simplul fapt că te zbați pentru un gest de cultură înseamnă că ești pe drumul cel bun, că ai preocupările adecvate. [...] Numai studiul practicat în mod natural, dezinteresat, ca ocupație normală încă de tânăr te poate duce la o veritabilă formație de universitar și de cercetător” (p. 219).

Nu ne rămâne decât să așteptăm alte volume de memorii semnate de Mircea Dan Bob, care să completeze într-un viitor mai apropiat sau mai îndepărtat acest prim demers al său, atât de reușit.

Ana-Maria Stan

Andrei Florin Sora, *Construind România modernă. Școala Superioară de Științe de Stat (1871-1948). Documente, Cluj-Napoca, București, Editura Școala Ardeleană, Editura Eikon, 2016, 310 p.*

Lucrarea intitulată *Construind România modernă. Școala Superioară de Științe de Stat (1871-1948). Documente* pune în lumină evoluția unei instituții de educație mai puțin frecventată de istoriografia română. Editorul volumului, Andrei Florin Sora, este absolvent al Universității București, doctor în Istorie și cu o bogată experiență de cercetare în cadrul aceleiași prestigioase instituții. Într-un amplu și binevenit „Studiu introductiv”, editorul formulează ipoteze de lucru, adresează întrebări și oferă chei de lectură. Realizează în 45 de pagini nu doar o introducere în problematica mai generală a temei, legată de accesul la sursele pe care s-a constituit volumul, tipologii, depozitari, ci și conturează contextul politic și social în care instituția și-a desfășurat activitatea. Încă de la început (p. 10), editorul își fixează obiectivele demersului său, dezvoltate pe parcursul introducerii și rezultând din succesiunea surselor și deschide utilizatorului de document câmpuri de interpretare, care scot volumul din seria obișnuită a restituțiilor documentare. „Școala Superioară de Stat poate fi considerată sau nu o instituție de învățământ superior? Cine erau auditorii/studentii și ce doreau să obțină prin frecventarea acesteia, având în vedere că mulți nu ajungeau să susțină lucrarea de licență? Și, nu în ultimul rând, cum a fost relația dintre Școala Superioară de Stat și Statul (principalul angajator al cursanților și absolvenților acesteia)?” – sunt întrebări-cheie care ghidează analiza editorului.

Înființată, cel mai probabil, în 1871, Școala Superioară avea menirea de a forma funcționari pentru instituțiile statului. Mediul intelectual franco-belgian în care și-a făcut studiile nucleul organizațional al Școlii Superioare, alcătuit din Emanoil Protopopescu-Pake, Grigore Vulturescu și Romulus N. Opreanu, a fost determinant în edificarea noii instituții, care și-a asumat influența „École Libre des Sciences Politiques” din Paris. „Prin menționarea acestei filiere, în perioada interbelică, conducerea Școlii a încercat mai de grabă să crească prestigiul acesteia” (p. 15).

Școala Superioară a umplut un gol instituțional. A pregătit funcționari în administrația publică, dar și în industrie, comerț sau sistemul bancar, în condițiile în care de la mijlocul secolului al XIX-lea se edifica o administrație modernă în România, iar specialiștii erau mult inferiori numeric cererilor pieței. Fără a fi o instituție de învățământ superior, deși cursanții erau numiți studenți în acele de epocă, Școala Superioară a

contribuit, prin cursurile gratuite și prin adresabilitatea generoasă, la formarea acestei categorii de funcționari medii. În 1931, își afirma în mod clar misiunea de „refacere a vieții politice a țării prin răspândirea, pe de o parte, a cunoștințelor politice și sociale necesare în viața modernă a oricărui cetățean luminat, iar pe de altă parte, prin pregătirea profesională pentru carierele administrative, deoarece în școlile statului nu se găsesc studii speciale, de care se simte nevoie” (p. 16).

Așa cum s-a întâmplat în epocă și cu alte instituții de învățământ, Școala Superioară nu a putut sta departe de politică. Pentru afirmarea la nivel național, pentru vizibilitate și, de ce nu, pentru o bună relație cu autoritățile, treptat, directorii și corpul profesoral au avut contacte sau au fost recrutați chiar din mediul politic. Este cazul lui Take Ionescu, ales director în 1902, sau a lui Stanislas Cihoski, aflat la conducerea școlii din 1919, ambii membri de seamă ai Partidului Conservator Democrat. De altfel, politizarea Școlii Superioare și înregimentarea unei părți a profesorilor în Partidul Democrat este evidentă în timpul directoratului lui Take Ionescu. La fel de interesante sunt și legăturile matrimoniale și de rudenie în interiorul instituției, pe care editorul le surprinde și le analizează, dar și datele despre cursanții Școlii Superioare. Nefiind o instituție de învățământ superior, la admitere era necesară, inițial, doar absolvirea claselor primare, pentru ca, treptat, să fie obligatorii clasele gimnaziale. Aceste condiții de admisibilitate, inferioare celor cerute de universități, au amplificat neclaritățile privind statutul titlului de „licențiat în științe de stat”. Încercările de a-i ridica rangul și de organiza o Facultate de Științe de Stat s-au soldat cu eșec, domeniul fiind înglobat în cadrul științelor juridice, care funcționau la Iași și București. În acest context, s-au produs polemicile întreținute de absolvenții Școlii, privind echivalarea diplomei de absolvent cu diploma de licență în Drept, acordată de universitățile din țară sau din străinătate.

Apariția volumului a fost posibilă mai ales ca urmare a păstrării arhivei Școlii Superioare, mai întâi în cadrul Institutului de Științe Economice și Planificare, apoi în cadrul Arhivelor Naționale ale României Filiala Municipiului București. Pentru întregirea perspectivei asupra funcționării instituției, editorul a utilizat și documente din fondul Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, dar și informații din presă, broșuri, memorii, jurnale. Andrei Sora a reușit, astfel, să adune un număr de 204 documente (adrese, avize, regulamente, programe, procese verbale, articole de presă), prelucrate și ordonate cronologic. Pentru utilizarea eficientă a informației, editorul a realizat un Indice de nume.

Volumul reprezintă, așadar, o contribuție binevenită pentru istoria educației în România, cu atât mai mult cu cât pune în circulație surse valoroase și ilustrative nu doar pentru istoricul Școlii Superioare. „Studiul introductiv”, dar și documentele surprind imagini ale societății românești pe parcursul a peste 70 de ani, oferă temeuri pentru analiza funcționării statului român și a instituțiilor sale în manieră diacronică.

Ionuț Nistor

Personalități ale Universității „Babeș-Bolyai”, I, Sextil Pușcariu, volum coordonat de Nicolae Mocanu și Eugen Pavel, Presa Universitară Clujeană, 2015, 122 p.

Inițiativa editorială de a publica o colecție dedicată personalităților Universității „Babeș-Bolyai” aparține Direcției de Patrimoniu Cultural Universitar și Muzeului de Istorie al Universității. Colecția cuprinde mai multe volume, în care sunt evocate personalități ale vieții academice clujene. Primul volum este dedicat personalității lui Sextil Pușcariu, iar primele pagini cuprind un cuvânt din partea Rectorului Ioan-Aurel Pop, intitulat sugestiv, *Dintre sute de catarge*. A doua parte a volumului cuprinde *Studii despre Sextil Pușcariu*, reunind contribuțiile lui Mircea Borcilă, Eugen Pavel, Ion Pop, Rodica Marian, Ion Cuceu, Ioan Bolovan și Nicolae Mocanu. Volumul se încheie cu o listă a abrevierilor și un îndemn pentru colaboratori.

În paginile scrise de către Rectorul al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj, Ioan-Aurel Pop, este motivată utilitatea volumului, reprezentând o reparație morală față de istoria îndelungată a Universității și a comunității sale. Volumul este dedicat lui Sextil Pușcariu, „primul rector al primei universități refondate în secolul al XX-lea la Cluj, sub auspiciile Regatului României și ale modernității. Era singurul român ajuns decan al unei facultăți din Imperiul Austro-Ungar (la Universitatea din Cernăuți), provenea din Transilvania și decisese fără ezitări să se pună, la 1919, în serviciul celei mai importante inițiative cultural-științifice românești din această parte de țară, visată de intelectualii români încă din secolul al XVIII-lea, dar rămasă, până la Marea Unire, doar un vis” (p. 12).

Mircea Borcilă, în studiul *Cu privire la concepția fondatoare a lui Sextil Pușcariu*, pornește de la teza lui Eugeniu Coșeriu, care spunea că „Sextil Pușcariu trebuie recunoscut drept *capul cel mai original* din

lingvistica românească și, de fapt, singurul lingvist al nostru care a reușit să-și făurească o *concepție* proprie, adecvată nu doar naturii (esenței) limbajului în general, ci și identității cultural-istorice proprii limbii române. Pe temeiul acestei concepții, Sextil Pușcariu a reușit să realizeze nu doar un Program de cercetări și o *școală* la Cluj, ci să furnizeze chiar, fundamentele unei *științe naționale, românești*, în lingvistică”. Studiul este o prezentare sintetică a modului în care Sextil Pușcariu se raporta la disciplina lingvistică, pe baza unei înțelegeri mai adânci a esenței limbajului (p. 18).

În al doilea studiu, *Sextil Pușcariu și editarea textelor vechi (Material documentar inedit)*, autorul, Eugen Pavel, valorifică un material documentar rămas necunoscut, constând atât din pagini de corespondență dintre George Giuglea, Al. Procopovici cu Sextil Pușcariu, cât și din filele arhivei ediției critice publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici în 1914, cu titlul *Diaconul Coresi, Carte cu învățătură (1581)*, riguros întocmită prin metoda transcrierii interpretative.

Al treilea studiu, al lui Ion Pop, *Glose la o introducere de istorie literară*, cuprinde o analiză a operei de istorie literară a lui Sextil Pușcariu. *Istoria literaturii române. Epoca veche*, volum în care aduna, în 1921, o suită de *cursuri populare* ținute la Cernăuți, în 1911, și a doua ediție din 1930, scrisă *pentru marele public*, n-a fost continuată de sinteze consacrate evoluțiilor mai recente ale scrisului românesc (p. 42). Autorul oferă informații despre modul în care a fost receptată opera la momentul publicării și după ani, aspectele care merită readuse în discuție, ce s-a îmbogățit la nivelul cunoștințelor și dacă informațiile oferite în 1930 își păstrează valabilitatea și actualitatea.

Studiul mai succint al Rodicăi Marian, *Viziunea lui Sextil Pușcariu asupra eminescianismului*, reprezintă o incursiune în analiza pe care Sextil Pușcariu o face operei eminesciene. Interpretările lui Pușcariu sunt coroborate cu cele ale lui Tudor Vianu, care explică „românismul” lui Eminescu ca un rezultat al punctului de întâlnire dintre „formarea sa culturală și rădăcinile izvorâte din adâncul creativității folclorice și poate din memoriile păstrate în sânge” (p. 55). Și alte observații ale autoarei merită amintite: „Acuitatea observației lui Pușcariu asupra mentalității românești specifice prin care Mihai Eminescu tratează temele universale este de o limpezime aparte și are o viziune modernă, afină cu actualitatea părerilor pe care le împărtășesc, precum și cu arealul de argumente din viziunea lui Tudor Vianu” (p. 63).

În studiul *Sextil Pușcariu și cultura populară*, Ion Cuceu analizează preocupările etnografice și folclorice ale lui Sextil Pușcariu.

Autorul remarcă că acestea sunt, din păcate, slab cunoscute, iar numele său este pe nedrept omis de istoriile etnologiei și folcloristicii sau neglijat în dicționarele și enciclopediile recente de profil. După o scurtă biografie, autorul îi prezintă pe cei care au semnalat contribuțiile lui Sextil Pușcariu, dar și studiile în care acesta a scris despre cultura populară.

Studiul lui Ioan Bolovan, *Sextil Pușcariu și Primul Război Mondial: între realitate și percepții subiective*, își propune să prezinte felul în care Sextil Pușcariu a reflectat în memoriile sale aspecte ale vieții de zi cu zi din timpul conflictului mondial. „În memoriile despre război ale lui Sextil Pușcariu sunt numeroase pagini care vorbesc despre viața cotidiană din acei ani, despre raporturile dintre sexe și modificările aduse de scena istoriei de către prima conflagrație mondială” (p. 88). Informațiile se găsesc în cartea lui Sextil Pușcariu, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, prefață de Ion Bulei, note de Ion Bulei și Magdalena Vulpe, București, Editura Minerva, 1978, și într-un fond al Direcției Județene a Arhivelor Naționale Cluj, nementionat.

Ultimul studiu al volumului îi aparține lui Nicolae Mocanu, *Epistolar: Theodor Capidan către Sextil Pușcariu*. În text este prezentată corespondența primită de Sextil Pușcariu de la Theodor Capidan, ce adună informații despre anii petrecuți de acesta ca student al lui Weigand, dar și despre perioada când Theodor Capidan a fost profesor la Salonic și în special despre începutul colaborării cu Sextil Pușcariu la *Dicționarul Limbii Române*, coordonat de Sextil Pușcariu sub patronajul Academiei Române. Notele lui Capidan cu privire la războaiele balcanice și la negocierile din acea perioadă în jurul „chestiunii aromânilor” sunt deosebit de interesante. Corespondența nu este integrală, dar este extinsă și variată, importantă desigur, în primul rând, pentru lămurirea raporturilor științifice și umane dintre cei doi, dar și pentru cunoașterea mai amănunțită și mai vie a evenimentelor istorice, social-politice și culturale petrecute în cei 40 de ani de schimb epistolar (1908-1948). Colecția se găsește la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj. Apreciem că volumul este bine constituit, aparatul critic este riguros întocmit, textele sunt concise și ofertante, iar informațiile de primă mână valoroase pentru întregirea imaginii asupra lui Sextil Pușcariu.

Vasilica Mîrza

Personalități ale Universității „Babeș-Bolyai”, II, Ștefan Pascu, volum coordonat de Mihai T. Nicoară, Presa Universitară Clujeană, 2015, 96 p.

Volumul al doilea din Colecția *Personalități ale Universității „Babeș Bolyai”* îl evocă pe istoricul Ștefan Pascu. De altfel, la împlinirea a 100 de ani de la nașterea lui, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca a organizat un Simpozion Științific, „Centenar Acad. Ștefan Pascu”, în anul 2014.

Cel care deschide volumul în cuvinte frumoase și pline de respect pentru cel care i-a fost profesor este Ioan-Aurel Pop. În prima parte prezintă un document papal de la jumătatea secolului al XIII-lea, aflat la Arhivele din Vatican, a cărui expertiză paleografică și diplomatică a fost realizată de Ștefan Pascu în anii petrecuți ca bursier la Școala Română de la Roma, iar în a doua parte reușitele pe care le-a avut ca decan și rector al Universității din Cluj, meritele care i se cuvin după o viață dedicată studiului și îmbunătățirii sistemului de învățământ superior din România.

Cea de-a doua evocare, *La centenarul nașterii sale: istoricul, profesorul și academicianul Ștefan Pascu (1914-2014)*, reprezintă reluarea unui text publicat în volumul *Academia Română. Ștefan Pascu (1914-1998). Scrieri istorice*, ediție îngrijită de prof. dr. Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române, București, Editura Academiei Române, 2014, p. IX-XVII. Conține date biografice, informații despre preocupările științifice, activitatea profesională și cea de la catedră ale lui Ștefan Pascu.

Primul studiu dedicat lui Ștefan Pascu îi aparține lui Nicolae Bocșan, *Ștefan Pascu, istoric al fenomenului național românesc din Transilvania în epoca modernă*, care își începe prezentarea cu câteva date biografice despre marele istoric, continuând cu prezentarea preocupărilor în domeniul istoriei: revoluția din 1848 din Moldova și Transilvania, destrămarea monarhiei austro-ungare, formarea națiunii române, Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, unirea Transilvaniei cu România.

Studiul al doilea, *Ștefan Pascu și demografia istorică*, semnat de Sorina Bolovan și Ioan Bolovan, prezintă începuturile demografiei istorice ca disciplină, în 1960 și preocupările în acest domeniu ale lui Ștefan Pascu, menționând primul volum de studii demografice apărut la Cluj în 1972, sub redacția lui Ștefan Pascu, *Populație și societate*, și date despre Colocviul internațional de demografie istorică din 1977.

Ultimul studiu al volumului, *Ștefan Pascu, momentul de răscruce*, a fost realizat de Ovidiu Ghitta și prezintă cariera istoricului Ștefan Pascu din 1948 până în 1952. Autorul a ales să se concentreze în particular pe

acest interval cronologic pentru a evidenția impactul pe care l-au avut asupra istoricului schimbările politice și instituționale din acea perioadă și presiunile politico-ideologice exercitate în timpul regimului comunist.

Vasilica Mîrza

Personalități ale Universității „Babeș-Bolyai”, III, Ioana Em. Petrescu, volum coordonat de Ioana Bot, Presa Universitară Clujeană, 2016, 178 p.

Cel de-al treilea volum din colecția *Personalități ale Universității „Babeș-Bolyai”* este dedicat profesorului universitar Ioana Em. Petrescu, un teoretician al literaturii sau, cum însuși mărturisea, un „critic în sensul larg al termenului”. Fost profesor de literatură română al Universității clujene, Ioana Petrescu a fost fiica istoricului literar D. Popovici și soția criticului literar Liviu Petrescu. La 25 de ani de la moartea sa, la 1 octombrie 2015, conducerea Universității a hotărât ca memoria acesteia să fie evocată printr-o serie de manifestări științifice, expoziții de carte și de fotografii, proiecții de film documentar și conferințe. Totodată, pentru a menține imaginea vie a unui critic literar deosebit, s-a dorit editarea unui volum care să cuprindă atât momente din viața personală, cât și din cea academică. Astfel, un an mai târziu, a apărut lucrarea de față, ce este structurată în două părți; prima parte conține șapte articole ce formează *Studii despre Ioana Em. Petrescu*, iar cea de-a doua este dedicată *Professorului și cărților sale*, unde sunt concentrate zece intervenții sub formă de studii și recenzii.

Volumul se deschide cu o prefață realizată de Ioana Bot, profesor universitar la Facultatea de Litere din cadrul Universității „Babeș-Bolyai”, în care sunt amintite, pe scurt, realizările academice care i-au oferit Ioanei Petrescu prestigiul unui „eminescolog român”. Totodată, sunt enumerate și câteva caracteristici ale unui bun pedagog, ce a avut o „coerență interioară, esențială pentru construcția relației profesorului cu discipolii săi”. Articolele care vin în continuarea studiului introductiv și care alcătuiesc prima secțiune a cărții au constituit, într-o primă formă, comunicări ce au fost prezentate la Colocviul Național „Portretul teoreticianului literar sub totalitarism”, organizat de Facultatea de Litere în zilele de 4-5 decembrie 2015. Astfel, Oana Fotache, conferențiar al Facultății de Litere, face o paralelă între Ioana Em. Petrescu și *dezechilibrele*

studiilor literare românești reconstituind, într-o manieră generală, teoria literară până la teoreticianul clujean și subliniind contribuția acestuia prin „formele de conviețuire a discursurilor și tipurilor de atenție la literatura, care par să ilustreze utopia wellekiană”. Autoarea accentuează la finalul articolului faptul că Ioana Petrescu a fost considerată, atât de către dascălii săi, cât și de discipoli, un „caz rar de istoric literar cu vocație artistică”. Următorul studiu, numit *Modelele teoretice, singularități convergente. Ioana Em. Petrescu și Virgil Nemoianu* este alcătuit de Laura Pavel, profesor la Facultatea de Teatru și Televiziune a Universității din Cluj. Aceasta aduce în discuție faptul că profesorul omagiat are un discurs critic construit pe argumente care „aparțin modelului gândirii științifice poststeininene și se instituie ca narațiune interpretativă hegemonică, cu rol de paradigmă culturală”. Este unul dintre studiile care aduc în prim plan contribuția academică a profesorului clujean.

Critica între metafizică și raționalism. Utopia organică este titlul articolului semnat de Călin Teuțișan, în care acesta este de părere că Ioana Petrescu adoptă metoda explicativă și sistematizantă și nu pe cea interogativă. Totodată, ea crede în puterea cuvântului raționalist de a rosti adevărul, indiferent dacă se apleacă asupra propriilor lucrări sau ale altora. În viziunea lui Teuțișan, criticul literar se bazează pe intuiția pură a formei care conduce spre o artă poetică. În paginile următoare, *Dialectica „vedere-viziune” în confluențe (pre)moderne la Ioana Em. Petrescu* stă în atenția lui Silviu Mihăilă, asistent universitar la Academia de Studii Economice din București. În acest studiu, autorul analizează lucrarea Ioanei Petrescu, „Eminescu și mutațiile poeziei românești”. Urmărește raportarea criticului literar la creațiile lui Eminescu, felul în care sunt înțelese acestea, precum și modul în care este influențată gândirea modernistă. Surprinde concluzia Ioanei Petrescu că „odată cu poezia eminesciană se confirmă trecerea de la vedere la viziune” și aceasta marchează evoluția liricii românești. Cercetătorul Adrian Tudurachi, autorul următorului articol, *Conduite existențiale și practici de lectură în critica Ioanei Em. Petrescu*, este de părere că profesorul omagiat acordă o importanță aparte destinului și conduitei existențiale, făcând o distincție clară între etică și morală. În textul dedicat criticului literar clujean, *Teoreticianul în oglinda receptării operei*, Corina Croitoru, asistent asociat la Facultatea de Litere, conturează o imagine a „criticului, istoricului, teoreticianului, eminescologului, poeticianului” Ioana Em. Petrescu. În prim plan, autorul aduce în discuție opera de debut a

teoreticianului, *Ion Budai-Deleanu și eposul comic*, din anul 1974. Totodată, în articol sunt analizate și celelalte opere, studii dedicate poetului Eminescu. Tot aici este subliniat faptul că, într-un interviu acordat unei reviste, Ioana Petrescu afirmă că activitatea sa academică este „rodul uceniciei editoriale în proiectul de recuperare a operelor tatălui său”. Prin lucrările sale, Ioana Petrescu încearcă să redea, într-o perspectivă inedită și folosind punctul de interferență dintre critică, istorie și teorie, o *operă literară prăfuită*. Autorul își încheie studiul prin a reaminti că operele Ioanei Petrescu sunt „exerciții de comparatism, de istoria ideilor, de stilistică și poetică, de cosmologie și epistemologie” și se definesc, totodată, prin profunzimea cu care au fost concepute. Articolul alcătuit de Mirela Tomoiagă, profesor de limba română, *Constante ale imaginarului critic al Ioanei Em. Petrescu*, este cel care încheie prima parte a volumului. În text, autoarea face o paralelă între studiul literar și cel nonliterar, între jurnalul intim și corespondența științifică. Însăși Ioana Petrescu își analizează, ne spune Mirela Tomoiagă, într-un mod riguros atât propriul Jurnal, cât și operele de critică literară. Spiritul critic care o caracterizează pe cea care a fost numită „eminescologul de la Cluj” este subliniat în text prin exemple din propriile scrieri.

A doua parte a volumului este dedicată operei profesorului omagiat prin diferite studii și recenzii alcătuite de către doctoranzii Școlii de lingvistică clujeană. Ioana Tomoiagă deschide seria articolelor din această parte cu o biografie dedicată Ioanei Em. Petrescu. În cele câteva pagini este descrisă, într-o manieră succintă, viața personală și academică a criticului literar, subiectul întregului volum. Cele nouă recenzii care urmează îndeaproape studiul sunt realizate cu conștiințiozitate de către doctoranzii Universității, în semn de recunoștință pentru cea care a contribuit la dezvoltarea învățământului lingvistic superior de la Cluj. Volumul se încheie cu o bibliografie generală a scrierilor Ioanei Em. Petrescu, alcătuită de către Ioana Bot, Adrian Tudurachi și Andrei Doboș. Aceasta este structurată pe *Volume, Ediții îngrijite, Articole în tratate și dicționare de specialitate, Studii, articole, interviuri, varia*. De asemenea, lucrarea este însoțită de o listă a abrevierilor utilizate pentru edițiile de referință.

Petronela Podovei

Maria Mureșan, Corneliu Olaru, Mihail Opreșcu, *Elita universitară din Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale (1913-1940)*, București, Editura ASE, 2013, 174 p.

O zonă de interes tot mai accentuat în ultima perioadă în spațiul istoriografic românesc o reprezintă cercetarea istoriei academice. În acest context se înscrie publicarea mai multor monografii privind începuturile învățământului superior, apărute, mai ales, cu prilejul celebrării unor momente fondatoare. Cartea *Elita universitară din Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale (1913-1940)* se înscrie în acest tip de demers, făcând parte din colecția ASE 100. Ea își propune să marcheze 100 de ani de la înființarea Academiei de Studii Economice, fondată sub numele de Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Colecția este formată din opt volume dedicate istoriei instituției de învățământ superior economic din România. Printre ele amintim *Academia de Studii Economice din București: Un secol de existență*, de Pavel Tănase și Ion Gh. Roșca sau *Rectorii Academiei de Studii Economice din București*, de Ion Roșca și Liviu Bogdan Vlad.

Volumul *Elita universitară din Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale (1913-1940)* este semnată de Maria Mureșan, Corneliu Olaru și Mihail Opreșcu, cadre didactice din cadrul ASE. Cei trei au preocupări de istorie economică, istorie monetară sau istorie academică. De asemenea, Maria Mureșan și Mihail Opreșcu sunt și membri în Comisia de Istoria economiei și istoria gândirii economice din cadrul Academiei Române.

Autorii au consacrat volumul personalităților care au predat la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Ei au evidențiat faptul că acești profesori, instruiți în instituțiile din Occident, în special în Franța și Germania, s-au întors în țară, formând specialiști necesari economiei românești. În același timp, au oferit perspective asupra implicării lor în viața politică a României interbelice și au amintit inițiativele legislative ale profesorilor Academiei.

Lucrarea este structurată în cinci capitole. Primul face o analiză a dezvoltării economiei românești din perioada interbelică: evoluția agriculturii și a industriei, a importurilor și a exporturilor. Cel de-al doilea capitol este cel mai consistent. În cuprinsul lui au fost analizate contribuțiile profesorilor în domeniile de referință, și anume în comerț, transporturi, agricultură, industrie, monedă și finanțe. Autorii au avut în vedere cursurile predate și obiectivele urmărite. Printre pionierii cursurilor de comerț a fost Ion N. Angelescu, care a încercat să evidențieze

interdependența dintre ramurile economiei, dar și analiză evolutivă a comerțului din antichitate până în modernitate. C. Bungețeanu și-a concentrat atenția pe transporturi, în cadrul unui curs de specialitate, Victor Slăvescu, în *Cursul de Întreprinderi Comerciale*, a oferit o analiză asupra tipurilor de comerț și, în același timp, a încercat să contureze o perspectivă asupra Marii Depresiuni, iar Ioan Tatos s-a axat pe activitățile comerciale. În domeniul transporturilor, autorii au prezentat cursurile lui Virgil Madgearu (*Studiul transporturilor*), Victor Slăvescu (*Cursul de transporturi*), Constantin Bugețeanu (*Însemnătatea Economică a Transporturilor pe căile ferate Române 1914-1933 și Căile ferate ale Europei*) și Ioan Tatos (*Cursul de transporturi*). Au fost analizate și cursurile din domeniul agricol aparținând lui Victor Slăvescu (*Cursul de Economie Agrară*), Virgil Madgearu (*Cursul de Economie Națională. Politica Agrară*), din domeniul industrial, semnate de Constantin Bugețeanu (*Industria și comerțul lemnului în România*), Victor Slăvescu (*Întreprinderile industriale*), Ioan Tatos (*Economia întreprinderilor*) și din cel al monedei și al finanțelor, susținute de Virgil Madgearu, Victor Slăvescu, Vasile Grigorcea, Florin Manoliu, Victor Bădulescu, Ion N. Angelescu, Ștefan I. Dumitrescu, Virgil N. Madgearu. În concluzii, autorii au subliniat că prin activitatea și prin lucrările publicate, profesorii au contribuit la formarea specialiștilor în domeniu.

Al treilea capitol al lucrării a fost dedicat studiilor doctorale din cadrul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Este un capitol mai puțin consistent decât primul, în cadrul căruia autorii au făcut o analiză a activității și regulamentului studiilor doctorale, începând de la înscriere și până la susținerea tezei.

În cel de-al patrulea capitol al cărții s-a pus accent pe implicarea profesorilor Academiei în viața politică a României și interdependența între teoria economică și aplicabilitatea practică. Capitolul are în introducere un scurt studiu al vieții politice românești din perioada interbelică, pentru ca, ulterior, să se pună accent pe activitatea politică a profesorilor Academiei. Autorii au accentuat asupra implicării profesorilor în dezvoltarea României, amintind portofoliile parlamentare și ministeriale deținute, dar și inițiativele legislative ale profesorilor. Un loc aparte l-au avut Virgil Madgearu, Ion N. Angelescu, Ion Răducanu, D. R. Ioanițescu și Victor Slăvescu.

Al cincilea capitol al cărții a fost dedicat activității profesorilor în mediile științifice și în cadrul organismelor politice internaționale. Drumul a fost deschis de Stanislas Cihoski, în 1899, care a participat la Conferința Uniunii Interparlamentare de la Berna. Ulterior, unii

profesori s-au remarcat la nivel mondial, așa cum a fost cazul lui Gromoslav Mladanetz, recunoscut la nivel internațional în domeniul cooperăției. De asemenea, unele cadre didactice au luat parte la evenimentele importante pentru istoria României. În acest caz au fost menționați Ion Răducanu și Ion N. Angelescu care au făcut parte din comisia Financiară Română de la Bufta, unde s-au discutat condițiile Tratatului de Pace cu Puterile Centrale. În același context politic a fost menționat și Eftimie Antonescu, care a fost secretar general al delegației române la Paris la Conferința de Pace.

Lucrarea semnată de Maria Mureșan, Corneliu Olaru și Mihail Opreșcu este una importantă pentru istoria Academiei de Studii Economice, dar și pentru istoria învățământului românesc. Cartea se remarcă prin evidențierea carierei didactice și de cercetare a profesorilor care au reușit să se exprime nu doar la catedră, ci și în viața politică. Interesantă este și conexiunea realizată între teoria economică și practică, pe care unii dintre profesori au putut să o exerseze, ca urmare a demnităților ocupate, dar și contextualizarea cercetării românești de profil într-un cadru european.

Iana Balan